

МОДУЛЬ №1. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА.

Тема 3. Методи правового регулювання в Міжнародному приватному праві.

Мета заняття: проаналізувати особливості застосування колізійного методу і колізійних норм, способів подолання конфлікту правопорядків різних правових сімей, а також дослідити матеріально - правовий (прямий) метод правового регулювання приватноправових відносин ускладнених іноземним елементом. Сформулювати уявлення про основні та додаткові колізійно-правові прив'язки у томи числі про таке негативне явище в міжнародному приватному праві як обхід закону.

Знати: поняття та склад колізійно-правової норми, основні та додаткові формули прикріплення, термін застереження про публічний порядок, методи врегулювання приватноправових відносин за участю іноземного елемента, поняття відсилання, обхід закону та взаємність.

Вміти: користуватись при вирішенні практичних питань основними та додатковими колізійно-правовим прив'язками, вирішувати питання кваліфікації таких явищ як зворотне відсилання та відсилання до права третьої державами, а також взаємність та обхід закону.

ПЛАН

1. Поняття та склад колізійної норми.
2. Загальна характеристика колізійних прив'язок.
 - а) Застереження про публічний порядок.
3. Правове регулювання приватноправових відносин за участю іноземного елемента.
 - а) Питання відсилання в міжнародному приватному праві.
 - б) Обхід закону в міжнародному приватному праві.
4. Взаємність у міжнародному приватному праві.

Ключові поняття та терміни: колізійна норма; об'єм колізійної норми; обсяг колізійної норми; прив'язка колізійної норми; формула прикріплення; Закон мови; кульгаючи відносини; альтернативні колізійні норми; кумулятивні колізійні норми; склад колізійної норми; гіпотеза, як частина колізійної норми; домі цілій; національність юридичної особи; закон громадянства; закон місце проживання; закон місця здійснення дії; закон місця укладення угоди; закон місця укладення шлюбу; закон місця здійснення правопорушення; автономна кваліфікація; "трансмісія" (transmission); зворотне відсилання; обхід закону; національний режим; режим найбільшого сприяння; спеціальний режим.

Ключові поняття та терміни (латинською мовою): *lex societatis*; *lex rei sitae*; *lex loci actus*; *lex loci contractus*; *lex regit actum*; *lex loci celebrationis*; *lex loci delicti comita*; *lex voluntatis*; *lex vendetori*; *lex moneta*; *lex fori*; *lex flagi*; *lex cause*.

1. Поняття та склад колізійної норми. Колізійна норма - це правило, яке визначає, право якої країни має бути застосоване до відповідних приватноправових відносин.

Колізійна норма складається з двох частин: **а) об'єм** або **обсяг колізійної норми** - визначає комплекс відносин, до яких дана колізійна норма застосовується; **б) прив'язка** - вказівка на той правопорядок, що має бути застосований до відповідного комплексу відносин.

Колізійні норми можливо умовно розділити на: **"односторонні"** такі, що в односторонньому порядку визначають межі застосування свого власного права до відносин, ускладнених іноземним елементом. Відсилають тільки до свого права та **двосторонні** такі, що містять загальне правило, на основі якого можна застосовувати норми іноземного чи вітчизняного права. Прив'язка в двосторонній колізійній нормі отримала назву **"формула прикріплення"**.

Колізійні норми поділяють на:

- **Імперативні** такі, що носять незаперечний характер, відхід від них карається відповідальністю.

- **Диспозитивні** такі, що надають учасникам правовідносин можливість самостійно врегулювати свої відносини, в разі відсутності подібного врегулювання, визначають певні обов'язкові для виконання правила поведінки.

- **Альтернативні** - визначають декілька варіантів вирішення колізії, сторони можуть обрати один з них.

- **Кумулятивні** відсилають до декількох правопорядків одночасно.

Склад колізійної норми складають: **гіпотеза** - умови, за яких ця норма застосовується; **об'єм** - комплекс правовідносин, до яких ця норма застосовується; **прив'язка** - визначає правопорядок, норми якого підлягають до застосування задля врегулювання міжнародних приватноправових відносин.

2. Загальна характеристика колізійних прив'язок. Доміцилій. Для того щоб отримати доміцилій в Україні, необхідно мати спеціальний документ - вид на проживання. В англійській системі права людина отримує доміцилій з народження (фактично, це місце її народження). Доміцилій може бути змінено добровільно (за власним бажанням) або примусово (в судовому або адміністративному порядку).

2. "Національність" юридичної особи визначається законом *lex societatis*. Вирішується: **а)** чи може це об'єднання розглядатись як юридична особа; **б)** об'єм правоздатності юридичної особи; **в)** повноваження органів

управління юридичної особи; **в)** порядок створення, ліквідації, реорганізації юридичної особи; **г)** доля майна ліквідованої юридичної особи і т.д.

3. *Lex rei sitae* - закон місцезнаходження речі. Форми застосування колізійної прив'язки *Lex rei sitae*: **а)** одні країни вважали, що будь-які правовідносини з права власності, ускладнені іноземним елементом, мають вирішуватись за цим законом (виключення становить право інтелектуальної власності); **б)** в інших країнах цей закон застосовувався лише до нерухомості, до рухомих речей - тільки в тому випадку, коли це спеціально обумовлено в законі або погоджено сторонами в договорі. Виключення з *Lex rei sitae*: **а)** право власності при спадкуванні (відбувається по особистому закону спадкодавця: або закон громадянства, або закон місцепроживання); **б)** дієздатність особи на укладання угод з рухомих майном (за особистим законом); **в)** майнові права на речі або товари, які знаходяться в дорозі (за законом країни місця відвантаження); **г)** майно іноземної юридичної особи при її ліквідації (за законом приналежності юридичної особи); **д)** перевезення цінних речей, грошей, (наприклад за особистим законом власника цих речей).

4. *Lex loci actus* - закон місця здійснення дії на сьогоднішній день в такому вигляді не застосовується. Він розпався на декілька колізійних прив'язок: **а)** *lex loci contractus* - закон місця укладення угоди. Застосовується при вирішенні питання про форму договору. За англосаксонським правом - місце відправлення акцепту; за континентальним правом - місце отримання акцепту оферентом; **б)** *lex loci solutionis* - закон місця виконання зобов'язання. Це правило застосовується до визначення прав і обов'язків сторін, коли виникає питання про пряму відповідальність; **в)** *lex regit actum* - є аналогом *lex loci contractus* та як правило застосовується для визначення форми будь-якої угоди. Буквально означає закон місця здійснення (укладення) угоди; **г)** *lex loci celebrationis* - закон місця укладення шлюбу. Визначає форму укладення шлюбу, права та обов'язки сторін за шлюбним договором; **д)** *lex loci delicti comita* - закон місця здійснення правопорушення. Є два підходи до місця здійснення правопорушення: ряд європейських країн вважає, що таким місцем є місце здійснення шкоди (Італія, Греція); інші країни вважають, що таким місцем є місце, де наступила шкода (Німеччина, Бельгія, США).

5. Закон *lex voluntatis* означає принцип автономії волі сторін. Сторони можуть самостійно визначати, який правопорядок вони будуть застосовувати до відносин між ними. Але воля сторін відносно фактичного застосування матеріального права вибраного правопорядку не може бути змінена пізніше при виникненні суперечки. Якщо воля сторін прямо не визначена, то суд повинен визначити ту волю, яку сторони мали на увазі, підписуючи даний договір. *Lex voluntatis* також означає автономію волі сторін щодо вибору арбітражу на будь якій стадії судового процесу. Це так зване "арбітражне застереження". В кодифікаційних актах європейських країн з питань міжнародного приватного права принцип *Lex voluntatis* застосовується до

6. *Lex venditori* означає закон країни продавця. Поява прив'язку обумовлена тим фактом, що продавець є найбільш вразливою стороною в справі. В свій час в рамках Ради економічної взаємодопомоги існували

"Загальні умови поставок", за цим актом *lex venditori* мав першорядне значення.

7. *Lex moneta* - правопорядок валюти розрахунків. Прив'язка виникла з прецеденту. В німецькому суді розглядалась справа: не були встановлені ні форма договору, ні сторони договору, але було зазначено, що розрахунки мають здійснюватись в австрійських шилінгах. Справу вирішили виходячи з правопорядку валюти.

8. *Lex fori* - закон країни судочинства. Застосовується в країнах, які відстоюють принцип жорсткої територіальності (країни англо-американського права). В Українському праві це одна з панівних норм, особливо в сфері шлюбних відносин.

Додаткові прив'язки:

Lex flagi - закон прапора судна. Цей принцип найчастіше застосовується при врегулюванні колізій, пов'язаних з зобов'язаннями деліктного характеру, які виникли у відкритому морі або під час авіаперевезень.

Закон мови. В іспанському суді розглядалась справа щодо змісту договору. Все, що було зрозуміло, це його мова.

Закон імунітету держави. Якщо виникають правовідносини, одним з суб'єктів яких є держава, то розглядатимуться вони по правовій системі цієї держави. Цей принцип поширений в арабських країнах та країнах Латинської Америки.

"Тісний зв'язок", "переважаючий інтерес" та ін. Відносини приватного характеру ускладнені іноземним елементом будуть краще врегульовані правом тієї держави, з якою ці відносини найбільшою мірою пов'язані. Однак при цьому зауважується, що міра пов'язаності фактичних відносин з певним правопорядком не повинна визначатися судом чи арбітражем, а має встановлюватися на основі заздалегідь передбачених чітких критеріїв.

В міжнародному приватному праві існує поняття "**кульгаючих відносин**", що означає ситуацію, коли правовідносини, які отримують правовий захист на території однієї країни, позбавлені такого захисту на території іншої.

Проблема кульгаючих правовідносин є найбільш актуальною для країн англосаксонського права. Вирішити цю проблему можна шляхом зближення норм різноманітних правових систем, тобто шляхом уніфікації. На сьогоднішній день в міжнародному приватному праві присутнє таке явище, як множинність колізійних прив'язок: **1) кумуляція** (тобто для одного об'єкта передбачено декілька прив'язок); **2) розщеплення**; **3) альтернативність**.

а) Застереження про публічний порядок. Поняття застереження про публічний порядок наводить французький юрист Батіфон. На його думку, іноземне право і суб'єктивне право, що виникло на його основі, не застосовується, якщо воно протирічить правопорядку держави суду.

Застосовувані норми іноземного права не повинні порушувати основні принципи місцевого правопорядку – це важливий принцип міжнародного приватного права. Національне право допускає застосування іноземного права, встановлює порядок його застосування і одночасно окреслює допустимі межі його застосування на своїй території. Цій меті служить інститут міжнародного приватного права, який має назву "застереження про публічний порядок" (*ordre public*) і спрямований на усунення можливих негативних наслідків дії колізійної норми.

Застереження про публічний порядок може розглядатись в двох аспектах: **а) позитивне застереження**. Це сукупність важливих норм, які мають застосовуватись незважаючи на те, що колізійна норма відсилає до іноземного правопорядку; **б) негативне застереження**. Іноземний закон не застосовується, якщо він вступає в протиріччя за змістом з основами правопорядку даної країни. Якщо застосовується негативне застереження, то правовідносини регулюються на підставі тих норм права, які мають з ними найтісніший правовий зв'язок. Також, іноземне матеріальне право не застосовується в разі, якщо наслідки його застосування викличуть явища, які суперечать основам правопорядку країни.

3. Правове регулювання приватноправових відносин за участю іноземного елемента. Правове регулювання приватноправових відносин за участю іноземного елемента, що охоплюються міжнародне приватне право, проходить *три стадії*: **а) встановлення підсудності** – вибір юрисдикційного органу, який буде врегульовувати правовідносини (у разі необхідності звернення до такого органу); **б) визначення за допомогою колізійних норм держави суду матеріального права, що підлягає застосуванню**; **в) застосування** цього матеріального права.

В літературі друга та третя стадії даного процесу достатньо часто позначаються як "**первинна кваліфікація**", а перша "**вторинна кваліфікація**". Закон України "Про міжнародне приватне право" не містить терміни "первинна кваліфікація" та "вторинна кваліфікація", використовуючи замість цих термінів - "**правова кваліфікація**" (п. 6 ст. 1) та "**встановлення змісту норм права іноземної держави**" (ст. 8). При цьому під "**правовою кваліфікацією**" розуміється визначення права, що підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом (п. 6 ст. 1).

Практиці міжнародного приватного права відомі різні підходи щодо кваліфікації обставин справи чи норм права, які підлягають застосуванню. Розрізняють декілька основних способів кваліфікації: **а) за законом суду** (*lege fori*); **б) за системою права тієї держави, до якого відсилає колізійна норма** (*lex cause*); **в) за принципом автономної кваліфікації**.

Теорія кваліфікації **за законом суду** (*lege fori*) означає, що суд, застосовуючи колізійну норму, кваліфікує її поняття керуючись визначеннями та категоріями свого права. При цьому, в силу даної теорії, суд вправі тлумачити за допомогою "власних" понять та визначень і іноземне матеріальне право.

Теорія кваліфікації *за системою права тієї держави, до якого відсилає колізійна норма* (lex cause), не знайшла широкого схвалення. Цей спосіб кваліфікації спрямований на те, щоб не допустити можливі перекручення щодо застосовного іноземного права шляхом здійснення кваліфікації з погляду понять свого власного права, здійсненими ще до вибору права. Цю концепцію відтворено у ч. 1 ст. 8 Закону України "Про міжнародне приватне право" як підхід щодо здійснення "вторинної кваліфікації": "при застосуванні права іноземної держави суд чи інший орган встановлює зміст його норм згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі".

Теорія *"автономної кваліфікації"*. Її зміст зводиться до того, що суд, розглядаючи спір з "іноземним елементом", повинен здійснити кваліфікацію понять норми права не через звернення до конкретних існуючих правових систем, а на основі загальних правових понять, що утворюються завдяки порівняльному правознавству.

В цілому ж, узагальнюючи викладене, слід ще раз зазначити, що серед всіх трьох розглянутих вище способів вирішення конфлікту кваліфікацій найбільш реальним і найчастіше використовуваним є підхід "за законом суду".

а) Питання відсилання в міжнародному приватному праві.

Питання **відсилання** в міжнародному приватному праві виникає в ситуації, коли колізійна норма зобов'язує застосувати право іншої держави, а законодавство цієї іноземної держави визначає себе некомпетентним з даного питання. Якщо іноземне законодавство, до якого відсилає національна колізійна норма, не вирішуючи питання по-суті, відсилає до закону попередньої держави, має місце *"зворотне відсилання"* (renvoi або remissin), а якщо відсилає до права іншої держави – має місце "відсилання до права третьої держави" або *"трансмісія"* (transmission).

В Законі України "Про міжнародне приватне право" вміщено наступні визначення:

- *зворотне відсилання* – повторне відсилання колізійної норми права іноземної держави до правопорядку держави, колізійна норма якого відіслала до даного іноземного правопорядку (п. 7 ст. 1 Закону);

- *відсилання до права третьої держави* - відсилання колізійної норми права іноземної держави, визначеної відповідно до цього Закону, до права третьої держави (п. 8).

Сутність проблеми *"відсилання"* полягає в тому, що обидва заінтересованих у розв'язанні питання правопорядки визнають себе некомпетентним щодо його вирішення, що позначається як *колізія колізійних норм*.

Суто теоретично питання інституту відсилання зводиться до того, що слід розуміти під "правом іноземної держави", до якого відсилає колізійна норма: **а)** виключно матеріальне право відповідної іноземної держави;

б) іноземне право в цілому, включаючи і його колізійне право; в) тільки колізійні норми права певної держави.

Найпростішою буде ситуація, за якою під правом іноземної держави буде розумітись лише її матеріальне право.

В інших двох випадках проблемних питань не виникає, якщо: в іноземному праві, до якого відсилає національна колізійна норма, взагалі не існує колізійного права, що мало ймовірно; у колізійному праві відповідної держави відсутні приписи стосовно порядку застосування права до даних конкретних відносин.

Щодо спроб розробки уніфікованих рішень цієї проблеми то, для прикладу, за "Женевською конвенцією про врегулювання колізійних питань вексельного права" (1930 р.) зворотне відсилання визнається правомірним і приймається, а за "Гаазькою конвенцією про колізії законів, що стосуються форми заповітних розпоряджень" (1961 р.) або за "Римською конвенцією про право, що застосовується до договірних зобов'язань" (1980 р.), зворотне відсилання виключається.

Остаточне рішення щодо прийняття чи неприйняття зворотного відсилання у більшості випадків залишено на розсуд судових органів.

Згідно п. 1 ст. 9 Закону України "Про міжнародне приватне право", будь-яке відсилання до права іноземної держави має розглядатися як відсилання до норм матеріального права, яке регулює відповідні правовідносини, виключаючи застосування його колізійних норм, якщо інше не встановлено законом. Згідно п. 2 ст. 9 Закону, "у випадках, що стосуються особистого та сімейного статусу фізичної особи, зворотне відсилання до права України приймається".

б) Обхід закону в міжнародному приватному праві. Обхід закону в науковій літературі відображається як "усвідомлене створення хоча б однією стороною правовідносин підстав для застосування закону тієї правової системи, яка лояльніше регулює певні відносини" чи "такі дії учасників відносин, за яких сторонами свідомо створюється прив'язка до іноземного права з метою уникнення застосування до цих правовідносин примусового закону, якому вони підпорядковані (як правило, закону своєї країни)".

Згідно визначення, вміщеного в п. 9 ст. 1 Закону України "Про міжнародне приватне право", **обхід закону** – це застосування до правовідносин з іноземним елементом права іншого, ніж право, передбачене відповідним законодавством.

Дане правило відоме досить великій кількості законодавств світу.

Прийнято вважати, що "обхід закону" як колізійне явище має місце лише у випадках свідомого порушення колізійного припису, а не тоді, коли зміна правопорядків відбулась як результат виконання колізійних правил.

В доктрині міжнародного приватного права відсутнє єдине розуміння "обходу закону". Так, деякі науковці вважають "обхід закону" одним з різновидів застосування застереження про публічний порядок. На думку інших, обхід закону є випадком легального ухилення від дії закону і

кваліфікація його як протиправної дії суперечить загальним принципам правового регулювання в міжнародному приватному праві.

Дане питання ускладнюється тим, що, для прикладу, в сучасному світі існує ряд територій з наданим їм відповідними державами офіційним статусом "податкових гаваней", "податкового раю", "офшорних юрисдикцій" та ін. Це істотно міняє підходи до вибору їх в якості зон для створення юридичних осіб.

Відповідно до ст. 10 Закону України "Про міжнародне приватне право", правочин та інші дії учасників приватноправових відносин, спрямовані на підпорядкування цих відносин праву іншому, ніж те, що визначається згідно із цим Законом, в обхід його положень, є нікчемними.

В літературі виділяють ряд проблемних питань, що можуть виникнути при застосуванні іноземного права, зокрема такі як:

- **інтерлокальні колізії**. Вони мають місце в тому випадку, коли в певній державі діє декілька відмінних правових систем (зокрема, це має місце в державах з федеративним устроєм) і необхідно обрати для застосування одну із них. Вважається, що вирішення цієї проблеми повинно здійснюватись відповідно до норм права цієї іноземної держави. В українському законодавстві це питання регулюється положеннями ст. 15 Закону України "Про міжнародне приватне право";

- **інтертемпоральні колізії**. Вони мають місце в тому випадку, коли в певній державі діє одночасно декілька правових норм, які по-різному регулюються одне і теж правовідношення. Також вважається, що дана колізія повинна вирішуватись відповідно до норм права цієї іноземної держави;

- **взаємність**. Категорія, що передбачає застосування чи незастосування норм іноземного права на своїй території в залежності від застосування чи незастосування вітчизняного права в відповідній іноземній державі. Це питання потребує окремого розгляду, проте в доктрині міжнародного приватного права прийнято вважати, що застосування іноземного права не повинно залежати від взаємності. В українському законодавстві це питання регулюється положеннями ст. 11 Закону України "Про міжнародне приватне право". Взаємність вважається однією з принципових засад міжнародного приватного права тому, що завдяки їй взагалі можливим стає правове регулювання тих відносин, що становлять предмет регулювання даної сфери права. В міжнародному приватному праві **принцип взаємності** розуміється як "надання іноземним суб'єктам не меншого обсягу прав, ніж обсяг прав, якими користуються вітчизняні суб'єкти на території відповідної іноземної держави".

4. Взаємність у міжнародному приватному праві. Взаємність у міжнародному приватному праві може проявлятися у двох формах: позитивній та негативній.

Позитивна взаємність – держави встановлюють сукупність певних прав та свобод, якими можуть користуватися на їх території громадяни та організації іншої держави або певної кількості держав.

Негативна взаємність – держава вводить обмеження для фізичних або юридичних осіб іншої держави у відповідь на введення таких же обмежень для вітчизняних суб'єктів у цій державі. Метою таких заходів - **реторсій** є скасування іноземною державою обмежень, ведених нею щодо вітчизняних суб'єктів.

Згідно до ст. 11 Закону України "Про міжнародне приватне право", суд чи інший орган застосовує право іноземної держави незалежно від того, чи застосовується у відповідній іноземній державі до подібних правовідносин право України, крім випадків, якщо застосування права іноземної держави на засадах взаємності передбачене законом України або міжнародним договором України. Якщо застосування права іноземної держави залежить від взаємності, вважається, що вона існує, оскільки не доведено інше.

В доктрині міжнародного приватного права виділяють два види взаємності: матеріальна та формальна.

Матеріальна взаємність – це надання іноземним суб'єктам того ж самого обсягу прав та покладання на них таких же обов'язків, які вони мають у своїй власній державі.

Формальна взаємність – це надання іноземним суб'єктам того ж обсягу прав і обов'язків, якими користуються вітчизняні суб'єкти. При цьому іноземний суб'єкт в державі перебування може як отримати такі права, якими він у "своїй" державі не наділений, так і не користуватись в цій державі окремими правами, гарантованими йому державою громадянства, якщо такими правами не користуються громадяни держави перебування.

В зв'язку з цим в доктрині міжнародного приватного права широко застосовується поняття "**правовий режим**", під яким пропонується розуміти засади, принципи, на яких будується правосуб'єктність іноземців та осіб без громадянства у державі перебування. Правовий статус іноземців встановлюється державою перебування самостійно або на підставі міжнародних договорів.

У міжнародному приватному праві виділяють три **види правових режимів**, що можуть встановлюватись для іноземних суб'єктів: **а) національний; б) найбільшого сприяння; в) спеціальний.**

При формуванні **національного режиму** іноземним суб'єктам надаються ті ж права і обов'язки, якими користуються національні фізичні та юридичні особи. Застосування цього режиму на практиці завжди супроводжується встановленням тих чи інших обмежень (іноземці не мають права доступу до державної служби, виборчих прав та ін.).

Зміст **режиму найбільшого сприяння** зводиться до надання іноземним суб'єктам такого ж обсягу прав та обов'язків, якими користується певна категорія іноземних суб'єктів, що перебуває у цій державі у найбільш вигідному, "привілейованому" становищі.

В зв'язку з невідповідністю цього принципу сучасним уявленням щодо заборони дискримінації найчастіше використовується спрощений варіант режиму найбільшого сприяння за формулою, а саме - держава перебування зобов'язується надати особам іншої заінтересованої держави режим не менш

сприятливий, ніж той, що надається чи буде наданий цією державою особам будь-якої третьої держави. Юридичний зміст режиму найбільшого сприяння, таким чином, полягає у поступовому зведенні (урівнюванні) становища іноземців у державі перебування до одного (найкращого) рівня.

Спеціальний режим – це режим, який відрізняється як від національного, так і від режиму найбільшого сприяння. Причому за спеціальним режимом для іноземців-фізичних осіб, як правило, встановлюються обмеження більші, ніж передбачено за режимом, встановленим для інших категорій іноземців (на вільне пересування в межах території держави, щодо можливості займатися певними видами діяльності тощо). А для юридичних осіб за цим режимом, навпаки, достатньо часто встановлюються додаткові пільги, навіть порівняно з національним режимом.

Питання для самоконтролю:

- 1.** *В чому відмінність односторонніх колізійних норм від двосторонніх колізійних норм? Наведіть приклади з українського законодавства.*
- 2.** *Що розуміється під обсягом та прив'язкою колізійної норми?*
- 3.** *Які колізійні норми Закону України “Про міжнародне приватне право” є односторонніми, а які двосторонніми?*
- 4.** *Які особливості застосування права держави з множинністю правових систем?*
- 5.** *Які наслідки застосування імперативних норм?*
- 6.** *Яким чином можуть бути усунені “кульгаючи” правовідносини? Що розуміється під “кульгаючими” правовідносинами? Наведіть приклади.*
- 7.** *Які колізійні прив'язки застосовуються у зобов'язальному праві?*
- 8.** *Що розуміється під “матеріальною” та “формальною” взаємністю у міжнародному приватному праві?*